

Nr 273.

Av herr **Lundell**, om prissättningen på lantbruksprodukter.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 319 till fjolårets riksdag angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område finnas i bilagor 1 och 2 intagna redogörelser för de beräkningar, som sammanhånga med bestämmandet av prisen på lantbruksprodukter under produktionsåret 1941/42. I oktoberhäftet 1942 av Kommersiella meddelanden finnes en kortfattad redogörelse för motsvarande beräkningar, som verkställt till ledning för prissättningen på lantbruksprodukter under det nu löpande produktionsåret 1942/43 (september 1942—augusti 1943.)

Man kan omöjligt anse, att dessa beräkningsmetoder för bestämmande av prisen på lantbruksprodukter äro tillfredsställande.

De beräkningar som äga rum av hela lantbruksnäringens sammanlagda kostnader och inkomster, äro mycket omfattande. En mängd stora poster ingå på kostnads- liksom på inkomstsidan. För många av dessa poster vila beräkningarna dels på mycket osäkra kvantitetsuppgifter och dels på utgångspunkter, om vilkas riktighet man kan ha olika meningar. Beräkningarna för produktionsåret 1942/43 äro gjorda i juli och augusti 1942, således innan den 12 månaders period beräkningen gäller ännu har börjat.

Ifråga om inkomsterna vila beräkningarna på under juli inkomna skörde-rapporter och uppskattningar, alltså på mycket osäkra antaganden om de mängder av spannmål, potatis, sockerbeter och foderväxter, som komma att skördas. De vila sedan på rena antaganden om de mängder av mjölk, kött, fläsk och ägg m. m., som på grund av skördat foder och ev. köpfoder samt befintlig djurstock kunna komma att framställas ända fram till augusti 1943. Sådana uppskattningar och prognoser kunna ju slå fel på både 10 och 20 % och då ge motsvarande felutslag i prisbestämningen.

I fråga om kostnaderna vilar särskilt uppskattningen av kostnader för maskiner och redskap och traktorkostnader på osäkra grunder. I fråga om ekonomibyggnaderna rör man sig med det antagandet, att nybyggnader skulle kunna uppföras till samma priser som före kriget. Man gör således avskrivningarna på de värden man anser gällde 1938/39.

I fråga om arbetskostnaderna räknar man med en antagen årlig nedgång i arbetarantalet om 1 %, ev. 1,5 %. Detta är ett rätt tvivelaktigt antagande i nuvarande tid då jordbrukets motorisering och mekanisering har gått baklänges i stället för framåt på grund av svårigheterna med motorbränsle och gummi liksom med själva motorfordonen. Det är mycket möjligt, att den lejda prima arbetskraften, alltså antalet av sådan arbetskraft utförda timverken, på en del håll kan ha minskats med både 1 och 2 %. Men då har

väl i stället mera sekunda arbetskraft kommit till användning, eller ha lantbrukaren och hans familj fått öka sin arbetsinsats från kanske 12 till 14 timmar om dygnet. Och dessa arbetsinsatser böra väl då också tagas med i beräkningen.

Det är klart, att när man sedan jämför dessa sålunda under åtskilliga antaganden beräknade kostnader med de under ännu mera omfattande antaganden beräknade inkomsterna eller jämför den antagna omkostnadsstegringen sedan 1938/39 med den antagna inkomststegringen sedan samma år, så kan en sådan jämförelse slå fel på ganska stora belopp.

Det visar sig nu undan för undan under det löpande året i huru stor omfattning man kommit fel i fråga om skördeuppskattningen och i fråga om uppskattningen av de mängder av mjölk, slaktdjur och ägg, som skulle komma att produceras. Men prisen äro nu en gång bestämda och ändras icke, även om lantbruket som en helhet inte alls skulle få in de belopp, som räknats med.

Med denna kritik av beräkningssättet vill undertecknad motionär icke alls kritisera dem, som utfört beräkningarna. Själva beräkningarna förefalla vara utförda med största omsorg, och man har försökt att på alla möjliga vägar räkna sig fram till de kvantiteter som sökas, och därvid låtit den ena beräkningsmetoden kontrollera den andra.

Det kunde här sägas, att detta omdöme om beräkningarna närmast gäller de ovan nämnda beräkningarna för 1941/42, vilka voro intagna i fjolårets jordbruksproposition. Beräkningarna för 1942/43 äro ännu ej publicerade annat än i form av den omnämnda kortfattade redogörelsen i Kommersiella meddelanden, men det finnes ej anledning antaga, att noggrannheten och omsorgen därvid skulle ha varit mindre än tidigare.

Det är emellertid anledning påtala, att beräkningar, på vilka hela lantbruksnäringens ekonomi vilar och av vilka landets väl och ve i livsmedelsavseende avhänger, icke utges av trycket utan bara existera halvt hemliga i endast ett fåtal exemplar. De lära väl så småningom bli publicerade i detta års jordbruksproposition, men då förmodligen inte i den ursprungliga form, i vilken de utjorde underlag för de i augusti föreslagna prisen på jordbruksprodukter, utan i en rättad form med tillgodogörande av de faktiska produktionssiffror, som då kunna föreligga för de första 6 månaderna september—februari.

Huvudanmärkningen mot sättet för bestämmande av priset på lantbruksprodukter riktar sig emellertid inte mot de många osäkra data och de många antaganden på vilka denna prisberäkning vilar utan mot själva huvudtanken i prisbestämningen, tanken att lantbruket som en helhet — år efter år — oberoende av skördeutfallet och oberoende av storleken av lantbrukarnas där bakom liggande samlade insatser av arbete och andra produktionsfaktorer skall ha en i huvudsak oföränderlig nettoinkomst.

Lantbrukarna skola alltså veta, att om de med ökade arbetsinsatser, maskiner, gödning och kraftfoder öka de totala skördarna, mjölmängderna och köttmängderna, så leder det endast till en precis motsvarande sänkning av prisen pr kg. spannmål, mjölk och kött, så att nettot för lantbrukets del blir oförändrat.

De veta då också, att om de minska insatserna av arbete, maskiner, gödning, kraftfoder m. m., så minskas visserligen de totala skördarna och mängderna av mjölk och kött, men de få en precis motsvarande höjning av prisen på samtliga produkter, så att det samlade nettot för lantbrukets del inte sjunker.

Det sjunker inte för lantbruket — men hur blir det för landets övriga befolkning? Den har ett betydligt intresse av de totala kvantiteterna och icke endast av lantbruksnäringens netto.

Sådana beräkningsmetoder kunna ej slå väl ut i längden. Det måste ha fördärvliga verkningar att låta en hel näring få den uppfattningen, att dess villkor inte beror av vad näringen sammanlagt producerar och ställer till folkhushållets förfogande.

Hur skulle det gå på en fabrik om varje arbetare visste, att han hade t. ex. 75 kr. i veckan, antingen där på den tiden tillverkades 30 ton eller 50 ton varor, och arbetstakten inte hölles uppe genom tillsyn. Då sjönke naturligtvis snart produktionen till de 30 ton och sedan kanske till 25 ton och 20 ton.

Precis samma risker finnas i fråga om lantbruket. Och det går inte att öva någon allmän tillsyn över hela denna näring från statens sida — även om vanhävdslagen kanske får anses som ett försök i den riktningen. När metoderna för prissättningen bli allmänt kända, kommer lantbrukarnas intresse — att åstadkomma det bästa möjliga — kollektivt att avtrubbas. Olyckan är att detta redan börjat ske.

Detta har redan inverkat på höstsådden, och det har sänkt intresset för den animaliska produktionen i vinter. Vill det svenska folket ha bästa möjliga resultat av vårsådden, så är det nödvändigt att köra i gång med andra metoder för prissättningen. Och detta bör ske med det snaraste, ty här om någonsin är det fara i dröjsmål.

Vill man vid dessa prisbestämningar fortsätta att stödja sig på vissa beräkningar över förändringarna i lantbrukets kostnader, inkomster och samlade netto, så är väl den enklaste förändringen, att man går in för, icke att detta netto skall vara oförändrat, utan att i den mån produktionsvolymen kan bringas att stiga, så skall nyttan därav — alltså mervärdet — delas mellan producenter och konsumenter, så att de få t. ex. hälften vardera eller producenterna 60 % och konsumenterna 40 % eller något sådant.

Härmed följer naturligtvis också att, om produktionsvolymen faller, så måste skadorna därav likaså delas mellan producenter och konsumenter

och efter samma grunder, och producenterna alltså ej få priser, som ge full kompensation för de minskade kvantiteterna.

Vid prisberäkningarnas utförande kunna sådana principer tänkas genomförda på olika sätt. Enklast är kanske att förfara sålunda: Först beräknas kostnaderna; antag att därvid visar sig att index för kostnadsstegringen sedan basåret blir k . Därefter beräkna vi inkomsterna *med bibehållande av de för det närmast föregående året gällande produktprisen*; antag att index för inkomststegringen sedan basåret då blir g_0 .

Efter nu gällande regler har man därefter, om $g_0 > k$ jämkat produktpriserna nedåt undan för undan tills en ny beräkning av inkomstindex givit $g_1 = k$. Om däremot $g_0 < k$ har man jämkat produktprisen uppåt undan för undan, tills ny beräkning av inkomstindex givit $g_1 = k$ eller åtminstone $g_1 = 0,96 k$, ty lantbruksnäringsen har vid minskad produktionsvolym ansetts själv skola bära ett inkomstbortfall motsvarande 4 % av det belopp, som erfordrades för att täcka näringens samtliga kostnader. Det är klart, att landets lantbrukare såsom ett kollektiv vid sådana beräkningsmetoder ej kunna för sig vinna några fördelar genom att stegra produktionsvolymen.

I stället skulle man då fortsätta sålunda sedan k och g_0 beräknats: Om $g_0 > k$ jämkas produktprisen nedåt undan för undan men endast till dess att ny indexberäkning ger $g_1 = k + 0,60 (g_0 - k)$ eller $g_1 = k + 0,50 (g_0 - k)$. Man kan då säga, att producenten erhållit 60 % eller 50 % av den fördel, som den i jämförelse med föregående år ökade produktionsvolymen innebär för landet. Konsumenterna ha erhållit återstoden av denna fördel.

Om däremot $g_0 < k$ skulle man jämka produktprisen uppåt till dess att $g_1 = k - 0,60 (k - g_0)$ eller $g_1 = k - 0,50 (k - g_0)$ och åstadkomme därigenom en motsvarande uppdelning av skadan av den relativt minskade produktionsvolymen mellan producenter och konsumenter.

Åtskilligt talar för att denna jämkningsberäkning skärpes på så sätt, att man vid beräkning av g_0 icke utgår från de under föregående år gällande priserna oförändrade utan först multiplicerar dem med en faktor, som anger den allmänna prisstegringen sedan föregående beräkning utfördes ett år tidigare. Ev. kan det vara befogat, att som sådan prisstegringsfaktor använda förhållandet k/k_0 om k_0 betecknar kostnadsindex för föregående år. Göra vi beräkningen på detta sätt och därvid även anbringa samma faktor på statliga bidrag och tillägg, så blir tydligen hela inkomstsumman förstörad med denna faktor. Detsamma blir då även fallet med inkomstindex och vi få ett nytt $g_0' = \frac{k}{k_0} g_0$ att utgå ifrån vid jämkningsberäkningen.

Huru vid jämkningsberäkningen de olika priserna skola jämkas i förhållande till varandra får naturligtvis avgöras från fall till fall på samma sätt som hitintills. Man kan ju dock i stället gå den väg, som hittills an-

vänts endast i fråga om spannmålen att uttrycka alla — även animaliernas — priser som funktion av en gemensam variabel således i formen $ax + b$. Hela inkomstsumman och även inkomstindex erhålles då i en motsvarande form $Ax + B$ och hela prisjämkningen går då endast ut på en jämkning av x , så att $Ax + B$ får det lämpliga värdet i jämförelse med k .

I fråga om hela denna metod att dela fördelen av en stegrad produktionsvolym mellan producenter och konsumenter må det erinras om att Kungl. Maj:ts proposition nr 189 till 1940 års riksdag angående reglering av sockernäringen innehöll en tabell med ett efter den totala hektarskördens variabelt sockerbetspris. Beräkning visar att därigenom åstadkoms just en sådan uppdelning. Samtidigt framgår av ett sådant exempel hur orimligt det system är, som f. n. tillämpas på hela det svenska lantbruket. Kan man tänka sig ett betodlingskontrakt, som gäve betodlarna ett visst belopp pr har oberoende av skördens storlek?

Det är ju klart, att om man vill gå in för dessa ändrade metoder att bestämma prisen, så kunna de inte bestämmas definitivt på förhand. Man får bestämma vissa garantipriser — och kanske även först utbetala dessa vid leveranserna — och sedan komma med tilläggslikvider, som bleve högre eller lägre beroende på produktionsresultatet för landet i dess helhet.

Då man ju för konsumenternas del inte kan låta prisen på alla möjliga produkter hänga i luften, måste man ju försöka att sikta så rätt som möjligt redan från början och sedan modifiera konsumentprisen, när man ser varthän utvecklingen pekar. Själva slutavräkningen — vad jordbruket definitivt skall ha — kan ju icke verkställas förr än mot slutet av beräkningsåret, när totalproduktionen är så gott som definitivt känd. Men denna slutavräkning behöver ju å andra sidan icke beröra alla produkter utan kan koncentreras till de viktigaste, spannmål, mjölk och kött. — I fråga om vissa utjämningsbelopp finge kanske staten tråda emellan, liksom den nu gör.

Man kan naturligtvis också gå in för en prisbestämning direkt — så att säga på gehör — för att från fall till fall säkra tillräcklig produktion av de varor, som behövas. Man överger då beräkningarna och siktar endast på de önskade resultaten.

Det är mycket möjligt, att denna friare utväg är den som är mest att rekommendera. Det är nämligen så, att den totala beräkningen även med de här föreslagna modifikationerna, lider av mycket allvarliga brister utöver de tidigare anmärkta. Vid någon eftertanke finner man nämligen, att kostnader och inkomster under ett visst driftsår icke korrespondera mot varandra såsom orsak och verkan eller i samma omfattning som inom industriell produktion. Inkomsterna under ett visst driftsår bero i väsentlig grund på den skörd, som inhöstas i början av ifrågavarande år. Men denna skörds storlek beror i väsentlig grad av under *föregående* driftsår

utgivna kostnader, såsom för persontimverken, hästtimverken, maskiner och köpgödning. Kostnaderna under ett visst driftsår åter ge i väsentlig grad sin effekt under nästa driftsår. Att reglera inkomsterna så att de ge ett visst netto utöver kostnaderna under samma driftsår är alltså att föra tillsammans storheter som endast till en del ha med varandra att göra.

Man må taga ett konkret exempel och tänka sig, att lantbrukarna av någon anledning hade gjort sitt yttersta vid höstsådden 1942 och gjorde sitt bästa även under vårsådden 1943 med största insats av folk (delvis sekunda och tillfällig arbetskraft), hästar, maskiner och gödning, samt även bragte sin animaliska produktionsapparat upp till största produktionskraft, så att som följd av dessa olika ansträngningar både skörden och produktionsvolymen i övrigt bleve rekordartad under 1943/44. Bakom den höga produktionsvolymen under 1943/44 låge då till stor del de stegrade kostnaderna under 1942/43. Man kan ha anledning fråga, i vad mån dessa kanske med 10 à 20 % höjda kostnader under 1942/43, utöver vad de annars hade kunnat vara, komma att återfinnas vid prisberäkningen för 1943/44. Äro beräkningsmetoderna ens sådana, att en sådan kraftinsats över huvud registreras, utom möjligen för köpgödningen, och blir den påförd 1942/43, där priserna för länge sedan äro satta?

För 1943/44 kommer man kanske att konstatera obetydligt stegrade kostnader och en rekordartad produktionsvolym. Därav följer sedan genom den tillämpade beräkningsmetoden, även med föreslagen förändring, en mycket betydande prissänkning.

Det är tydligt att dessa förhållanden göra nödvändigt att omsorgsfullt överväga, huruvida sådana beräkningsmetoder över huvud för framtiden böra användas.

Med stöd av vad sålunda anförts får jag hemställa,

att riksdagen måtte besluta att, därest prissättning även för kommande produktionsår skall ske efter total beräkning av lantbrukets kostnader och inkomster, denna beräkningsmetod måtte modifieras på sätt ovan föreslagits.

Stockholm den 24 januari 1943.

T. V. Lundell.